

بازتاب انقلاب اسلامی در معماری معاصر ایران (سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۵۷)

(نمونه موردی: ۲۰ پروژه شاخص با کاربری عمومی که در سال‌های مذکور طراحی شده‌اند)

مهروش کاظمی شیشوان^۱
رقیه ثبات ثانی^۲

چکیده

معماری بناها در هر منطقه‌ای متأثر از حوزه‌های مختلف از جمله اقتصاد و سیاست و روابط بین‌الملل آن منطقه می‌باشد. همچنین معماری همواره متأثر از فرهنگ و پدیده‌های اجتماعی هر جامعه بوده است. انقلاب نیز از دیدگاه جامعه‌شناسی به نوعی جز پدیده‌های سیاسی- اجتماعی جوامع بوده که تحت تأثیر عوامل مختلف در برخی از جوامع رخ می‌دهد. کشور ایران در چند دهه اخیر شاهد تغییرات اجتماعی و سیاسی از جمله انقلاب و به دنبال آن جنگ ایران و عراق بوده است. با عنایت به اینکه هر یک از انقلاب‌های جهان متأثر از عوامل خاص آن اجتماع در زمان و مکان خاص و دارای ریشه‌ها و بسترهای متفاوتی می‌باشند. ضمن بررسی ریشه‌های شکل‌گیری انقلاب اسلامی در مقایسه با انقلاب‌های مهم جهان، انعکاس این پدیده اجتماعی بر معماری دهه ۵۷ تا ۶۷ بررسی گردیده است و در نهایت با شناسایی جریان ویژه متأثر از پیامدهای اجتماعی و جامعه‌شناختی شاخصه‌های معماری دهه مذکور عنوان می‌گردد. این مقاله در پی آن است تا با روش توصیفی- تحلیلی، آثار شاخص (نمونه موردی: ۲۰ پروژه شاخص با کاربری عمومی که در سال‌های مذکور طراحی شده‌اند) و نظرات منتقدان، سبک‌های رایج و عوامل مؤثر در پدید آمدن این سبک‌ها را در سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۵۷ با شاخصه دیدگاه امام خمینی (ره) و فرمایشات مقام معظم رهبری در دو مقوله هویت و ایدئولوژی در ایران تبیین نماید. به سؤال اصلی پژوهش که چه رابطه‌ای میان انقلاب و معماری دهه پس از آن وجود دارد، پاسخ دهد.

کلید واژه‌ها: انقلاب، معماری، هویت، ایدئولوژی.

Email: m.kazemi@iaushab.ac.ir

۱- استادیار رشته معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر، شبستر، ایران (نویسنده مسئول)

Email: Rg.sabatsani84@gmail.com

۲- دانشجوی دکتری معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر، شبستر، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۷/۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۷/۲۲

مقدمه

از دیرباز معماری جز ساخته‌های دست بشر بوده است و منبعث از ذهن، تفکر، ایدئولوژی و ناشی از جهان‌بینی طراح است. از آنجایی که انسان موجودی است اجتماعی، جامعه و پدیده‌های اجتماعی در جهان‌بینی افراد نقش بسزایی دارند. همچنین در ادامه آن، یک اثر معماری غالباً محصول منعکس شده از پدیده‌های اجتماعی است.

انقلاب‌ها از بستر جوامع و شرایط اجتماعی متولد می‌شوند و دارای ایدئولوژی می‌باشند، این ایدئولوژی جاری و برخاسته از جامعه است همان جامعه‌ای که معماری در آن جا شکل می‌گیرد و به مرحله ظهور می‌رسد. در این مقاله انعکاس انقلاب به‌عنوان یک پدیده اجتماعی و ایدئولوژیک بر معماری اولین دهه پس از ظهور خود بررسی می‌گردد. ضرورت این پژوهش از مشکلات ناشی از تقلید بی‌محتوا، استفاده از معماری غربی و موضوعات شهری مرتبط با حوزه معماری از جمله تغییر عملکرد بناها، فروش تراکم شهری عدم توجه به سیما و منظرشهری در طراحی نماها و... نشأت می‌گیرد و نشانگر عدم شناخت و توجه به حوزه معماری از دیدگاه معماری ایرانی- اسلامی در دهه‌های اخیر در معماری معاصر ایران است و این امر ضرورت هر چه بیشتر انجام پژوهش در مبانی نظری معماری معاصر در نظام اسلامی حاکم را نشان می‌دهد و اولین دهه پس از پیروزی انقلاب اسلامی سال‌های ۶۷-۱۳۵۷ می‌باشد.

تألیفات کتاب و مقالات بسیاری در زمینه معماری معاصر ایران از سوی معماران و نظریه‌پردازان از جمله ایرج اعتصام و محمد منصور فلامکی، عبدالحمید نقره کار، حسین سلطانزاده، بهروز منصوری و امیر بانی مسعود هر یک از دیدگاه ویژه‌ای به نقد آثار و یا ارائه نظریه در این خصوص پرداخته‌اند که در بخش آتی از مقاله به آن خواهیم پرداخت.

دو هدف اصلی از انجام این تحقیق مورد نظر می‌باشد؛ (۱) رابطه میان انقلاب و معماری دهه پس از آن بررسی گردد. (۲) جریان و پارادایم معماری منتج از انقلاب اسلامی تبیین تا راهنمای معماران و طراحان در حیطه طراحی آثار معماری معاصر گردد. و سؤال اصلی تحقیق در پاسخ‌دهی به این سؤال که چه رابطه‌ای میان انقلاب و معماری دهه پس از آن وجود دارد؟ و اثبات فرضیه‌ی اینکه جریان ویژه‌ای متأثر از ایدئولوژی و مبانی نظری انقلاب در معماری سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۵۷ وجود دارد.

مفاهیم و چارچوب نظری

مفاهیم

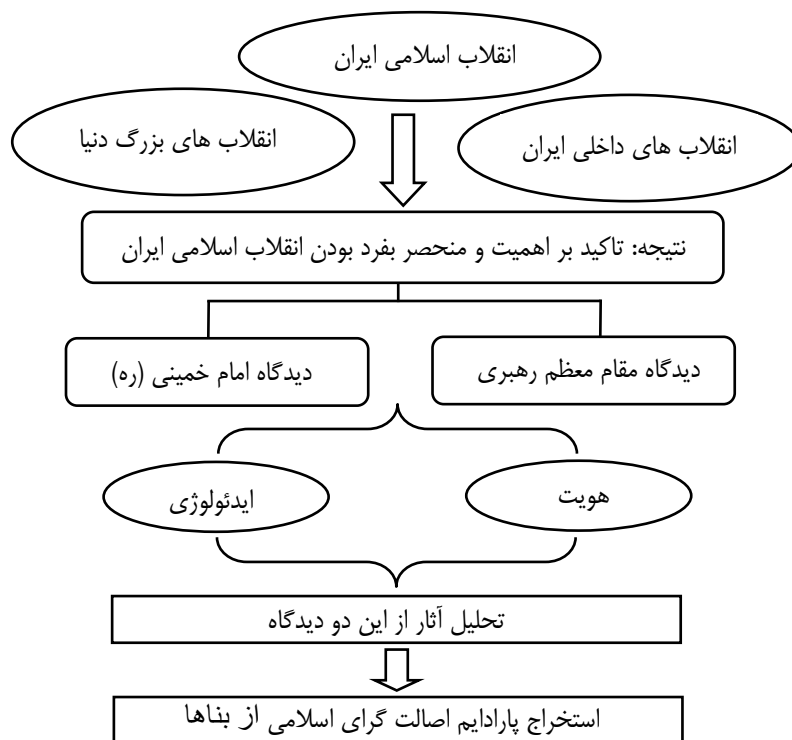
مفهوم انقلاب که ترجمه کلمه Revolution^۱ است، ابتدا از اصطلاحات اخترشناسی و به معنی حرکت دورانی سیاره‌ها و بازگشت آنها به حالت اول بوده و بعدها وارد واژگان علوم اجتماعی گردیده است. بر این اساس و با توجه به گستره بیشتر تغییراتی که انقلاب‌های معاصر پدید می‌آورند، برخی نویسندگان بر این

باورند که تا پیش از انقلاب‌های پایان سده هجدهم، انقلاب به معنی بازگشت به وضعیت‌های مطلوب گذشته بوده است، در حالی که انقلاب‌های معاصر با ایجاد عصری نو و سرودن داستانی سراسر جدید در تاریخ کشورها همراهند. آنچه همراه با پیروزی انقلاب رخ می‌دهد ایجاد تغییرات سیاسی داخلی و تغییر در جهت‌گیری‌های سیاست خارجی و اعلام استقلال از قدرت‌های خارجی مسلط است (ملکوتیان، ۱۳۸۱: ۲۴۷).

بررسی عوامل تأثیرگذار تاریخی از دیدگاه معماری موجبات آشنایی با مبانی ایدئولوژیک انقلاب را فراهم و موجبات تحلیل و استنتاج انعکاس انقلاب در حوزه معماری را فراهم می‌آورد.

روش تحقیق و چارچوب نظری

برای بررسی در زمینه بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر معماری دهه اول پس از آن از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. بدین صورت که داده‌های معماری ۲۰ اثر برگزیده از بین آثار مربوط به سال‌های ۶۷-۵۷ که صرفاً طراحی و مبانی نظری آنها در این دهه شکل گرفته از دیدگاه صاحب نظران از کتاب‌ها، مقالات و مسابقات معماری استخراج گردیده و در داخل جداول طراحی شده قرار داده شده است.

نمودار ۱: فرایند تحقیق (منبع: نگارندگان)

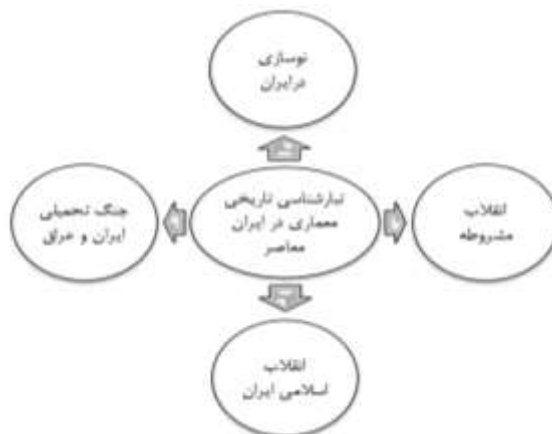
شاخصه‌های ارزیابی و تحلیل جداول از دیدگاه‌های امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و فرمایشات ایشان استفاده گردیده است و در نهایت خصوصیات و ویژگی‌های این آثار به‌عنوان نتایج این تقریر در جهت تبیین شاخصه‌های معماری دهه مذکور و در جهت پاسخ به سؤالات تحقیق و اهداف پژوهش ارائه گردیده است. در شاخصه‌های ارزیابی مذکور از دو مقوله هویت و ایدئولوژی از دیدگاه امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری استفاده گردیده است. از نتایج این تقریر در جهت تبیین شاخصه‌های معماری دهه مذکور، معماری منتج از این دو مقوله مهم است.

در جهت آشنایی با ایدئولوژی و فضای اجتماعی انقلاب اسلامی ایران این انقلاب با انقلاب‌های مطرح در دنیا و همچنین تفاوت آن با انقلاب مشروطه بررسی می‌گردد. و نهایتاً به تحلیل آثار معماری پرداخته شده است و پارادایم اصالت‌گرایی اسلامی از بناها مستخرج و جهت استفاده معماران و طراحان امر ارائه شده است.

از نتایج این تحقیق: ۱- تبیین ویژگی‌های معماری بازتاب شده از انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. ۲- تحلیل آثار معماری شاخص در دهه مذکور در زمینه هویت و ایدئولوژی از دیدگاه بنیان‌گذار کبیر و رهبر معظم انقلاب اسلامی توسط نگارنده می‌باشد. ۳- چگونگی ارتباط میان معماری پس از انقلاب و معماری شیوه اصفهانی مشخص می‌گردد.

تبارشناسی تاریخی معماری در ایران معاصر

- ۱- تجربه نوسازی در ایران
- ۲- انقلاب مشروطه
- ۳- انقلاب اسلامی ایران
- ۴- جنگ تحمیلی ایران و عراق (قبادیان، ۱۳۹۲: ۲۹۶-۲۹۹) و (موثقی، ۱۳۸۴).

نمودار ۲: تبارشناسی تاریخی معماری در ایران معاصر (منبع: نگارندگان)

نوسازی در ایران

باید توجه داشت که اساساً بحث از نوگرایی و عوارض ناشی از آن و تعامل یا تعارض آن با سنت را می‌توان از جمله مهم‌ترین مسائل ایرانیان در چند سده اخیر و از جمله عوامل معده وقوع انقلاب اسلامی در ایران دانست، چرا که نوگرایی خصوصاً در شکل تجددخواهی مدرن آن در ایران همواره مساله‌ساز بوده است و زمینه تغییرات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی وسیعی را فراهم آورده است (معصومی، ۱۳۹۵: ۲۲۶).

تجربه نوسازی در دوره قاجار و پهلوی... که از عباس میرزا، قائم مقام‌ها، امیرکبیر و سپهسالار تا جنبش مشروطه و اصلاحات دوره رضاشاه و محمدرضا پهلوی را شامل می‌شود و به دوره جمهوری اسلامی ایران می‌رسد (موقتی، ۱۳۸۴: ۲۲۷). که تقابل و توازی بین سنت و تجدد در هر دوره به نحوی نمایان می‌گردد، که این مهم نیز در معماری ایران تأثیرات خود را به وضوح نمایان کرده است. که همزمان با کاربرد گرایش‌های معماری مدرن در جهان بوده لیکن این تأثیرات فارغ از طبقه‌بندی جهانی در کشور ایران است. جریان و الگوی اصالت‌گرایی اسلامی، که به نوعی می‌توان آن را مسامحتاً معادل تعبیری چون تجددگرایی اسلامی و یا جنبش اصلاح‌گرایی دینی دانست. هدف اصلی این جریان در روند نوگرایی تاریخی ایرانیان ضمن توجه به مؤلفه‌های مثبت و کارآمد دو جریان نوگرایی ملی، بومی و جریان تجدد خواهانه مدرن و عدم رد و طرد کلی این جریان‌ات تلاش در جهت بازگشت به ریشه‌ها و اصول اسلامی بر طبق آموزه‌های وحیانی و عقلانی شارع مقدس است؛ به نحوی که در عمل پارادایمی جدید تعریف و ترسیم شود که بتواند زمینه نوگرایی کارآمد، عمیق و موفق ایرانیان را فراهم آورد... با این همه انقلاب اسلامی به تعبیر مألوف صرفاً یک تلاش جهت جمع میان دو مقوله سنت و مدرنیته در حوزه نوگرایی ایرانیان نمی‌باشد بلکه مدلی خاص و ویژه است که به خودی خود مؤلفه‌های مثبت و کارآمد دیگر جریان‌ات تحول خواه را دارا می‌باشد و تلاش می‌کند بر اساس جغرافیای معرفتی خاص خود به معماری نوگرایی در تاریخ ایران معاصر پاسخ دهد (معصومی، ۱۳۹۵: ۱۲۱-۱۳۰).

انقلاب مشروطه (۸۸-۱۲۸۵ ش)

روشنفکران و علمای دینی به شیوه‌های مختلف نقش محوری و رهبری‌کننده در مشروطه‌خواهی ایرانیان داشتند. این دو نیروی فکری سیاسی بودند که با طرح موضوع ضرورت تقید سلطان و دربار به عدالت و قانون، مطابق با فهم خویش از آن، به حرکتی انقلابی دامن زدند که از آن به‌عنوان انقلاب مشروطیت ایران نام برده می‌شود (تقی‌لو، ۱۳۹۴: ۶۷).

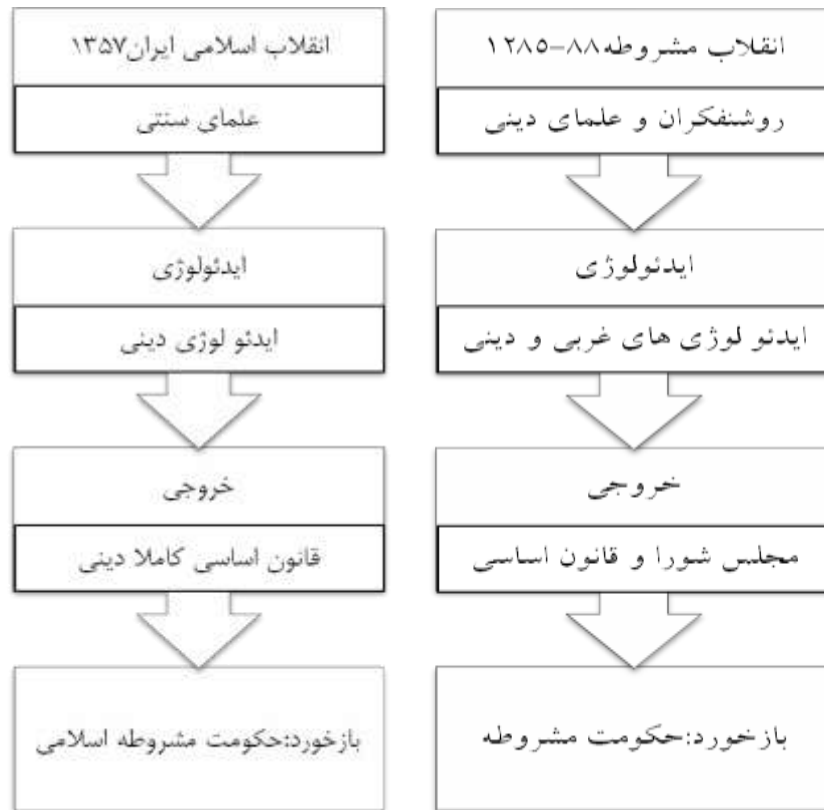
انقلاب اسلامی ایران (۱۳۵۷ هـ ش)

زمینه‌های پیدایش انقلاب اسلامی، مرهون یک سری علل که بیشتر در اواخر دهه ۱۳۳۰ هـ ش و اوایل دهه ۱۳۴۰ هـ ش اتفاق افتاد می‌باشد، این حوادث شامل در گذشت آیت‌الله بروجردی، تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، قیام ۱۵ خرداد، تبعید امام و مرحله‌نهایی برانداختن نظام موجود، یعنی قیام‌های قم، تبریز، یزد و سایر شهرستان‌ها، حادثه هفده شهریور، هجرت امامیه فرانسه، راهپیمایی‌های

عظیم مردم در روزهای عیدفطر و تاسوعا و عاشورای سال ۵۷، ورود امام به کشور و... بود که پایه‌های رژیم شاهنشاهی را به شدت سست کردند و منجر به پیروزی انقلاب در سال ۵۷ شد (کاظمی، ۱۳۸۸: ۱۱۵). همچنین از دیگر عوامل دیگر می‌توان به وابستگی کشور، بی‌عدالتی سیاسی و اجتماعی و اقتصادی، مخالفت با مذهب را می‌توان نام برد.

ریشه قیام ۱۵ خرداد را باید در تلاش برای مقابله با طرحی که استعمارگران غربی برای جداکردن مسلمانان از اعتقادات، ارزش‌ها و باورهای مذهبی در سزمین‌های اسلامی، به اجرا در می‌آوردند جستجو نمود (اصفهانی، ۱۳۸۲: ۲۰۶). پیامد قیام ۱۵ خرداد تداوم مبارزه ایران تا انقلاب سال ۱۳۵۷ بود (نجاتی، ۱۳۷۱: ۲۴۰).

در سده بیستم دو انقلاب مهم (انقلاب مشروطه ۸۸-۱۲۸۵ و انقلاب اسلامی ۱۳۵۷) در ایران روی داده است. انقلاب نخست، شاهد پیروزی هر چند کوتاه روشنفکران مدرن بود. روشنفکرانی که از ایدئولوژی‌های غربی ناسیونالیسم، لیبرالیسم و سوسیالیسم الهام گرفته و قانون اساسی کاملاً غیردینی مدون کردند و به نوسازی جامعه خود مطابق جوامع اروپایی معاصر امیدوار بودند. اما با انقلاب دوم، علمای سنتی به میدان آمدند... و پیروزی خود را با طرح و تدوین یک قانون اساسی کاملاً دینی تضمین نمودند. ایران در سال‌های میان انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی، دگرگونی‌های اقتصادی-اجتماعی عمده‌ای را تجربه کرد (آبراهامیان، ۱۹۸۲) که این مهم تأثیرات خود را در حوزه معماری که وابسته به شرایط اقتصادی و اجتماعی است به صورت تنوع در گستره ظهور ابنیه با نماهای متنوع می‌باشد. معماری پایا خود طالب اقتصاد و اجتماعی پایا می‌باشد؛ پویایی در این خصوص منتج از پویایی اقتصاد و اجتماع جوان ایران می‌باشد. شرایط اقتصادی ایران در زمان وقوع انقلاب و نتایج حاصل از آن در جدول پایین آمده است و برای درک شرایط مذکور به برخی از انقلاب‌های مطرح در دنیا در دو زمینه اقتصاد و روابط بین‌الملل قیاس شده است. انقلاب ایران، به یک معنا انقلاب دینی و بالاتر از آن، انقلابی فقهی بود (قنبری، ۱۳۷۷: ۲). انقلابی فقهی که ریشه در عرف و دین مردم داشته و برخاسته و ناشی از شیوه زندگی این ملت می‌باشد که بر تمامی جنبه‌ها بالاخص شیوه زندگی و نحوه زندگی و مکان زندگی تأثیر گذاشته است. با بررسی نمونه‌های معماری ابنیه شاخص این دوره که در مراحل بعدی ارائه می‌گردد ایدئولوژی ناشی از فضای انقلاب را می‌توان به خوبی مشاهده نمود.

نمودار ۳: نتایج حاصله از مقایسه انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی ایران در تاریخ معاصر ایران
(منبع: نگارندگان)

مقایسه انقلاب اسلامی ایران با برخی از انقلاب‌های دنیا در دو زمینه اقتصاد و روابط بین‌الملل که به نظر نگارنده دو عامل تأثیرگذار در حوزه معماری می‌باشند، موجبات شناخت بیشتر این انقلاب از دو منظر مذکور و جهت‌دهی به سمت مباحث مرتبط معماری را فراهم می‌نماید.

جدول ۱: مقایسه انقلاب بزرگ اسلامی با انقلاب‌های بزرگ دنیا در زمینه اقتصادی و روابط

بین‌الملل

نام کشور	اقتصادی	بین‌الملل
کشور فرانسه	خزانه تهی، قحطی و بدهی زیاد، کمبود شدید درآمد، هزینه زیاد دربار و جنگ‌های بی‌حاصل	عدم وجود حمایت بین‌الملل در قبال بحران و خوشحالی انگلیس از وجود بحران در دولت خصم، سرگرمی روسیه و اتریش به تقسیم لهستان و خوشحالی از درگیری و اشغال فرانسه
کشور چین	فروپاشی سیستم اقتصادی بعد از جنگ تریاک، رکورد صنایع داخلی و کشاورزی با ورود تجار خارجی و کالاهای بیگانه، بیکاری عده زیادی از کشاورزان و تجار و کسبه، واگذاری چند بندر مهم اقتصادی به ژاپن و پرداخت غرامت، دادن امتیازهایی به کشورهای اروپایی، فقر و بیچارگی مردم، رکود کامل اقتصادی به سبب جنگ جهانی دوم و اشغال کشور، رکود اقتصادی و کشاورزی داخل و اخراج کارگران، تورم بی‌سابقه، کاهش حقوق	حمایت آمریکا و شوروی از چین پس از جنگ جهانی دوم به علت قرارگرفتن این کشور در کنار متفقین، ادامه کمک‌های آمریکا و شوروی پس از جنگ، حمایت شوروی در جنگ داخلی ۱۹۴۶ تا ۱۹۴۹ از نیروهای کمونیست، عدم حمایت آمریکا از نیروهای ملی، قطع کمک‌های بین‌المللی به چین
کشور روسیه	خزانه تهی، قحطی و کمبود نان به سبب جنگ، کمبود درآمد و هزینه‌های زیاد جنگ جهانی اول، بدهی‌های زیاد داخلی و خارجی	عدم وجود حمایت بین‌الملل به سبب وجود تخاصم با آلمانی‌ها و اشغال کشورهای فرانسه و انگلیس به جنگ و عدم امکان و حتی عدم تمایل کمک به روسیه، انزوای بین‌المللی آمریکا
کشور الجزایر	تداوم اوضاع نابسامان از سال ۱۸۳۰ تا وسط قرن بیستم، تصاحب اراضی مرغوب توسط فرانسوی‌ها، تملک ۴۷ درصد درآمد ملی الجزایر توسط مهاجرین اروپایی، خشکسالی، حمله ملخ‌ها به مزارع، مرگ و میر دام‌ها، شیوع بیماری‌های واگیردار، قحطی و گرسنگی، مهاجرت به فرانسه	پیشروی آلمان و ایتالیا پس از تسخیر فرانسه به سوی مستعمرات آفریقایی این کشور، اوج‌گیری احساسات ضداستعماری پس از جنگ جهانی دوم، کمک نظام دو قطبی پس از جنگ به الجزایر برای قیام، کمک آمریکا به ملی‌گرایان الجزایر، حمایت شوروی از انقلابیون الجزایر، وجود مأمون مناسبی در شمال آفریقا برای انقلابیون، حمایت کشورهای عضو اتحادیه عرب از الجزایر
کشور ایران	وجود ذخایر کافی به بهترین وضع ممکن در خزانه، فراوانی ارزاق و موادغذایی از طریق واردات، افزایش ناگهانی درآمد در اثر افزایش قیمت نفت، اعطای وام‌های کلان به کشورهای مختلف جهان	حمایت کامل و همه‌جانبه بین‌المللی از رژیم ایران علی‌رغم وجود نظام دوقطبی و رقابت میان شرق و غرب، حمایت کامل مادی و معنوی ابر قدرت‌ها و قدرت‌های بزرگ جهانی و منطقه‌ای تا آخرین روزهای حیات رژیم

همان‌گونه که از جدول فوق‌الاشاره بر می‌آید: کشور ایران به لحاظ اقتصادی بر خلاف کشورهای فرانسه، چین، الجزایر و روسیه (که در شرایط بحرانی اقتصاد بسر می‌برده‌اند) در شرایط مناسبی به سر می‌برده و همچنین از دیدگاه روابط بین‌المللی بر خلاف روابط کشورهای مزبور که از طرف قدرت‌های

بین‌المللی حمایت نمی‌شده‌اند تا زمان وقوع انقلاب از حمایت‌های بین‌المللی برخوردار بوده است (کاظمی، ۱۳۸۸؛ مومنی راد، ۱۳۸۱).

هویت و ایدئولوژی

هویت و ایدئولوژی از عوامل اجتماعی بسیار مهم در تشکیل آثار معماری موفق می‌باشند. مفهوم هویت خود برخاسته از ایدئولوژی جمعی زمان خود می‌باشد و همین امر ضرورت بررسی این دو مقوله از دیدگاه بنیانگذار و رهبر انقلاب اسلامی امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری را نشان می‌دهد.

ایدئولوژی انقلابی - اسلامی

انقلاب اسلامی ایران محصول ایدئولوژی دینی بود (اسمعیلی، ۱۳۹۵:۵۲) «هیچ ارتشی در دنیا وجود ندارد که بتواند این چنین در مقابل دشمن مقاومت کند» (خامنه‌ای، ۱۳۶۰) تاکید آیت‌الله خامنه‌ای بر ایدئولوژی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر قدرت در عصر جدید در دوران دوم اندیشه سیاسی او نیز برجسته و مشهود بود (اسمعیلی، ۱۳۹۵:۶۵).

ایدئولوژی از دیدگاه مقام معظم رهبری

آیت‌الله خامنه‌ای ضمن نگاه مثبت به ایدئولوژی در تمام ادوار، به هر دو وجود معنای معرفت‌شناسانه و جامعه‌شناسانه آن تأکید دارد. او در تعریفی که از ایدئولوژی ارائه می‌دهد معلوم می‌سازد که چگونه ایدئولوژی از یک مفهوم و وجود معرفت‌شناسانه به یک مفهوم وجود جامعه‌شناسانه تبدیل می‌شود. (اسمعیلی، ۱۳۹۵:۶۹) و این امری است که می‌توان در حیطه تبدیل ایده به فرم معماری مبتنی بر ایدئولوژی انقلاب اسلامی ایران از آن بهره جست و معماری واجد ارزش و هویت انجام داد.

نمودار ۴: چگونگی ارتباط ایدئولوژی و فرم معماری (منبع: نگارندگان)

آیت‌الله خامنه‌ای معتقد بود از جمله سیاست‌هایی که در دوران جدید باید پیگیری شود آموزش ایدئولوژیک سازمان‌های برجامانده از دوران پهلوی است (اسمعیلی، ۱۳۹۵:۶۶). «هنر، مکمل وجود انسان و جامعه است» (خامنه‌ای، ۱۳۶۱).

از دیگر آثار ایدئولوژی اسلامی - انقلابی باور به خدمت هنر به ایدئولوژی دینی بود. مطابق این باور هنر پس از انقلاب باید در جهت ایدئولوژی انقلاب حرکت می‌کرد و آثار مختلف هنری خود را مثلاً در

جهت مقابله با امپریالیسم و آمریکا تولید می‌کرد. او هنر را اصالت یک جامعه و مکمل وجود انسان و جامعه می‌دانست و اعتقاد داشت اگر ایدئولوژی انقلاب از طریق هنر بیان نشود رشد نخواهد کرد. با این نگرش، آیت الله خامنه‌ای دوران پهلوی را دوره «هوچی بازی هنری» می‌دانست و معتقد بود در آن دوره برای هنر و هنرمندان ایرانی فاجعه بزرگی رخ داده است (اسمعیلی، ۱۳۹۵: ۶۷).

هویت انقلابی - اسلامی

بررسی هویت از دیدگاه بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری در جهت پاسخ‌دهی به سؤالات تحقیق یعنی ارتباط میان انقلاب و معماری بناها است و همچنین در زمینه معنا، مفهوم هویت در سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۵۷، بررسی آثار معماری شکل گرفته در دهه مذکور، تأثیر آن بر روند معماری معاصر، شناخت و تمایز جریان ویژه معماری معاصر مبتنی بر اندیشه‌های انقلاب اسلامی از جریان‌های معماری مکان‌های دیگر کمک شایانی می‌نماید.

جدول ۲: هویت در تفکر اسلامی (بمانیان، ۱۳۸۹: ۴۱)

نظریه پردازان	عوامل زیر بنای هویت	تعاریف	مکاتب		هویت در تفکر اسلامی	
			فلسفی	عرفان		
ابن سینا	دانش زیر بنای هویت ثبات و دوام در هویت و حرکت جوهری کند هویت		فلسفه متشا			
سهروردی	فطرت زیر بنای هویت		فلسفه اشراق			
شیخ محمود شبستری	معنویت زیر بنای هویت	وابسته بودن هویت به ذات الهی و جلوه و جمال و تجلی او				
صدر المتالهین امام خمینی مطهری	فطرت و معنویت ریشه مشترک هویت‌ها	- تأکید بر اصالت و ثبات در هویت - اتحاد علم و عالم و معلوم (بیانگر رکن خود آگاهی و علم حضوری و وجودی در هویت) - تأکید بر تحرک و پویایی و توسعه در هویت (درک حضوری ویژگی‌های ذاتی و عرضی در ماهیت وجود یک شیء)	حکمت متعالیه			

تحلیل آثار

بررسی هویت در تفکر اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ره) و انعکاس آن در معماری بناهای ۱۳۶۷-۱۳۵۷

نمونه‌های موردی از پایش بناهایی صورت گرفته که طراحی آنها در دهه مذکور صورت گرفته است و اغلب بناهایی با کاربری عمومی و عام المنفعه می‌باشند. ۱- کتابخانه و موزه ملی ملک ۲- مصلی امام خمینی (ره) ۳- مدرسه ۱۰ کلاسه جواد آباد.

جدول ۳: بررسی هویت در تفکر اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره) و انعکاس آن در معماری بناهای ۱۳۶۷-۱۳۵۷ (منبع: نگارندگان)

<p>۱- تأکید بر اصالت و ثبات در هویت: استفاده از سبک و شیوه معماری اصفهانی در معماری اغلب بناها این دهه</p>	
<p>۲- تأکید بر تحرک و پویایی و توسعه در هویت: استفاده از خصوصیات شیوه اصفهانی (هویت دینی) مانند گنبدها و گلدسته‌ها، حیاط مرکزی چهار ایوانه، تزیینات کاشی کاری، گچ‌بری و چوب‌بری با طرح اسلیمی و گره چینی در نماها (تأکید بر تحرک و پویایی)</p>	
<p>۳- اتحاد علم و عالم و معلول: استفاده از مصالح بومی و علم اجرای سنتی به روش گلتافتن در پاسخ به نیاز مدرسه (معلول) از افشار مستضعف و کم درآمد جامعه توسط عالم (معمار: نادر خلیلی)</p>	

حضرت آیت الله خامنه‌ای مهم‌ترین و اصیل‌ترین عنصر و رکن هویت ملی، را فرهنگ و به عبارت دقیق‌تر دین و اعتقادات می‌دانند. در اندیشه مقام معظم رهبری فرهنگ هر ملتی، هویت آن ملت را شکل می‌دهد، اما هویتی مطلوب و ارزشمند است که براساس فرهنگ دینی و اسلامی و تقوا شکل گرفته باشد. به طوری که آرمان‌های معنوی و اخلاقی، برای انسان هویت می‌سازد ایشان عناصر دیگر مانند جغرافیا، زبان، تاریخ، حکومت و ... را در مبادی تکوین یک ملت مؤثر می‌دانند ولی برای آنها نقش ذاتی، اساسی و همیشگی قائل نیستند. مقام معظم رهبری، خود فراموشی سیاسی یا فراموش کردن هویت ملی را موجب ذلت و بدبختی ملت می‌دانند. لذا در اندیشه ایشان هویت ملی، مطلوب و مورد پسند آن است که منجر به ایجاد عزت ملی شود (افتخاری، ۱۳۹۳: ۴۱). در دیدگاه ایشان، مهم‌ترین شاخصه‌های هویت ملی (عناصری که یک ملت بیشتر با آنها شناخته می‌شود) از پنج مورد تشکیل یافته است: اول: تاریخ و موارث تاریخی؛ دوم: علم و دانش؛ سوم: خصال ملی؛ چهارم: خط و زبان؛ پنجم: اعتماد به نفس ملی.

جدول ۴: بررسی شاخصه‌های هویت ملی و انعکاس آنها در معماری بناهای ۱۳۶۷-۱۳۵۷ با الهام از دیدگاه مقام معظم رهبری (منبع: نگارندگان)

		<p>اعتماد به نفس ملی: استفاده همه گونه تاق‌ها و گنبدها در شیوه معماری سبک اصفهانی، استفاده از آمودهای مختص ایرانی از جمله آجرکاری و کاشیکاری همگی نشان از اعتماد به نفس ملی در بناهای این دوره دارد.</p>	<p>خط و زبان: سر در ورودی کتابخانه و موزه ملک - نمادهای شیوه اصفهانی و سردر مساجد اصفهان در عصر صفویه</p>		
			<p>۳- خصال ملی: مجتمع فرهنگی سینمایی دزفول بدنه همانند بناهای گذشته دزفول آجری، طاق گهواره‌ای، گنبد، بادگیر، حیاط مرکزی و حوض آب تداعی کننده بوم منطقه، جان پناه مشبک برای تسهیل جریان باد از دیگر مشخصه‌های ساختمان‌های بومی.</p>	<p>۲- علم و دانش: فرودگاه بین‌المللی امام خمینی(ره) استفاده از تکنوژی ساخت در عصر خود</p>	<p>۱- تاریخ و موارث تاریخی: سر در وزارت کشور- طرح نماها آجرچینی و کاشیکاری مشابه دروازه قران در شیراز - شیوه اصفهانی.</p>

نتایج کلی از تحلیل‌ها نشان دهنده خصوصیات معماری اسلامی در بناها و در انگاره‌ها به صورت انگاره‌های قدسی- شیعی است که خود آن نیز شامل موارد ذیل است:

معماری اسلامی و به تبع آن معماری شیعی، همواره تجلی‌گاه اعتقادات و اندیشه‌های مسلمانان بوده است، تفکراتی چون بکارگیری ایما، نشانه و اشاره. عزم به احقاق حقوق انسانی عشق به ائمه اطهار. استفاده از اجتهاد، توجه به امانت و عدالت، ضرورت بکارگیری احکام، ادعیه شیعی و استفاده از مشی ائمه اطهار علیه السلام نمونه‌ای از اعتقادات شیعی هستند که بر هنر به طور عام و بر معماری به طور خاص تأثیر داشتند (بمانیان، ۱۳۸۹: ۴۸).

تدقیق انگاره‌های معماری قدسی شیعی

انگاره‌های کلی: ۱- وحدت و یگانگی؛ ۲- هم‌آرایی با طبیعت؛ ۳- ابداع و نوآوری؛ ۴- راز گونگی. (بمانیان، ۱۳۸۹: ۵۶).

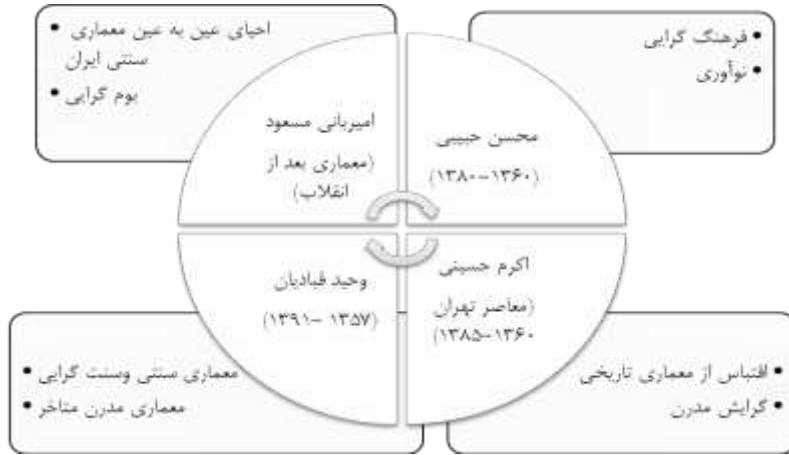
از دوره صفویه، به عنوان یکی از پر رونق‌ترین دوره‌های هنری ایران اسلامی نام برده می‌شود (اما می‌توان آغاز دوران طلایی معماری شیعی را همزمان با ظهور شاه عباس اول... دانست وی توانست به کمک استعداد چشمگیر و ذوق هنری خود و همچنین بهره‌گیری از منابع مالی وسیع، دوران تازه‌ای در معماری ایران آغاز کند. به واقع معماری این عصر را می‌توان دوران اعتلای معماری اسلامی در ایران دانست (بمانیان، ۱۳۸۹: ۴۹). که شیوه اصفهانی از سبک‌های این دوره از تاریخ است که در بناهای یاد شده از این شیوه جهت نشان دادن اوج قدرت و حاکمیت دینی و مذهبی این دوره استفاده شده است.

این انقلاب تلاش نمود تا با تأکید بر منابع و حیانی و دینی اصیل خود بر ارائه و طرح‌ریزی الگو و پرادایی نوین و جدید در عرصه نوگرایی ایرانیان دست بزند که تحت عنوان پارادایم اصالت‌گرایی اسلامی قابل تشخیص و تمایز است. با این تقریر و در نتیجه پارادایم یا الگوواره اصالت‌گرایی اسلامی در ایران برآوردی است از شکل‌های سنتی - فرهنگی ریشه‌دار تاریخی که با تکیه بر آنها و متناسب با شرایط اجتماعی نوین بر نوآوری و تجدیدگرایی تأکید می‌ورزد (معصومی، ۱۳۹۵: ۱۳۱، ۱۲۹، ۱۲۸). در واقع باید این گونه ادعان داشت که دسته‌ای از مبانی و ارزش‌های نظری انقلاب اسلامی ایران، کاملاً با مبانی ارزشی و نظری که مدرنیته هم بر روی آن وفاق دارد و سعی در ایجاد آنان می‌کند مشترک و یکسان است. از جمله شاخص‌های مهم در این زمینه که نشان‌دهنده ماهیت مدرن انقلاب اسلامی ایران است، تاسیس (نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران) است.

جدول ۵: بررسی تحلیل پارادایم یا الگوواره اصالت‌گرای اسلامی بناها در نمونه‌های موردی دهه مذکور (منبع: نگارندگان)

نمونه موردی	الگوواره	شاخصه	پارادایم یا الگوواره اصالت‌گرای اسلامی
سر در ورودی موزه ملی ملک 		شکل‌های سنتی - فرهنگی ریشه‌دار تاریخی	
سر در وزارت کشور 		*ساختمان و محوطه به صورت هندسی و استفاده از نمادها به صورت نو و جدید-	
مجتمع فرهنگی سینمایی دزفول 	 ۱- مجتمع مسکونی پارک ۲- ساختمان دانشکده: مجموعه مدرن با حیاط مرکزی و نماها و قوس‌های آجری	۱- سبک مدرن: تأکید بر خطوط افقی در نما - ایده پارک بازار - چند بلوک مکعب مستطیل شکل تأکید بر نوآوری و تجددگرایی	

با عنایت به جدول فوق و تحلیل بناهای مربوطه سبک‌های معماری منتج در بین سال‌های ۶۷-۵۷ مربوط از دیدگاه صاحب نظران به شرح ذیل استنتاج می‌گردد.

نمودار ۶: استنتاج دیدگاه صاحب نظران بین سال‌های ۶۷-۵۷ (منبع: نگارندگان)

ویژگی‌های سبک اصفهانی در معماری

ویژگی‌های معماری شیوه اصفهانی چنین بررسی می‌شود:

- ۱- ساده‌تر شدن طرح‌ها که در بیشتر ساختمان‌ها، فضاها یا چهارپهلوی (مربع) هستند یا مستطیل.
- ۲- هندسه ساده و شکل‌ها و خط‌های شکسته بیشتر به کار رفته است.
- ۳- در تهرنگ ساختمان‌ها نخیر و نه‌از (پیش‌آمدگی و پس‌رفتگی) کمتر شد ولی از این شیوه به بعد ساخت گوشه‌های پخ در ساختمان رایج‌تر شد.
- ۴- همچنین پیمون‌بندی و بهره‌گیری از اندام‌ها و اندازه‌های یکسان در ساختمان دنبال شد.
- ۵- سادگی طرح در بناها هم آشکار بود.
- ۶- همچنین در این شیوه همه گونه‌های تاق‌ها و گنبد‌ها به کار برده شد.
- ۷- آرایه: از همه آمودهای شیوه پیشین بهره‌گیری شد؛ البته بیشتر از کاشی خشتی هفت رنگ به جای کاشی تراش (معرق) بهره‌گیری شده است. افزون بر کاشی تراش، از آجر و چوب هم به گونه خمیده بریده شده بهره می‌بردند.
- ۸- کم شدن شکوه هنری: مساجد این دوره دیگر شکوه مساجد پیشین را ندارد. مثلاً مسجد جامع امام اصفهان، یکی از نمونه‌های برجسته این سبک «با همه زیبایی و ظرافت، باز هم شکوه مسجد جامع را ندارد» (پیرنیا، ۱۳۸۳: ۲۷۹).

با توجه به مطالب فوق و در جهت تدقیق و تبیین شاخصه‌های معماری دهه اول (۵۷-۶۷) انقلاب اسلامی ایران تعداد ۲۰ بنای تحلیل شده از دیدگاه صاحب نظران منتخب شده، از مقالات، کتاب‌ها و مسابقه‌های معماری انتخاب و سپس از طریق روش توصیفی به توصیف و تحلیل و جمع‌بندی داده‌ها

اقدام گردیده است. از میان بناهای منتخب، صرف بناهایی که ایده شکل‌گیری آنها در دهه مذکور بوده انتخاب و در جدوالی به تحلیل آنها پرداخته شده است و پس از آن نتایج به‌دست آمده با شاخص‌های استخراج شده از دیدگاه‌های صاحب نظر در ایدئولوژی و تفکرات ریشه‌های انقلاب اسلامی ایران منطبق و ارائه می‌گردد.

جدول ۶: بناهای منتخب دهه ۶۷-۵۷ مورد تحلیل (منبع: نگارندگان)

ردیف	نام بنا	تاریخ ساخت	شهر	توضیحات	تصاویر (پلان - نما)
۱	مصلاي امام خميني (ره)	۱۳۶۴	تهران	سازه بتنی و فلزی - شیوه اصفهانی - تهرانی - پارتی و خراسانی	
۲	کتابخانه و سردر ورودی و موزه ملی ملک	۱۳۶۴-۷۵	تهران	نمادهای شیوه اصفهانی و سردر مساجد اصفهان در عصر صفویه	
۳	سر در وزارت کشور	۱۳۶۰	تهران	طرح نماها آجرچینی و کاشیکاری مشابه دروازه قران در شیراز - شیوه اصفهانی	
۴	مسجد حضرت علی (ع)	۱۳۶۴-۶۵	یزد	بدنه آجری - دیوار باربر طاق و تویزه قوس جناغی طرح و اجرا به شیوه اصفهانی	
۵	مدرسه ۱۰ کلاسه جواد آباد	۱۳۵۹-۶۰	ورامین	اجرا به شیوه سنتی و گل تافتن، بدنه خشتی، دیوار باربر، طاق گهواره ای - تخریب شده	
۶	دانشکده مدیریت بازرگانی	۱۳۵۷-۶۸	تهران	مجموعه مدرن با حیاط مرکزی و نماها و قوس‌های آجری	
۷	ساختمان استانداری	۱۳۶۲-۷۲	اصفهان	آجر چینی، کاشیکاری، قوس جناغی، برون‌گرا - تلفیق شیوه اصفهانی و سبک بین الملل	--
۸	ساختمان دربند	۱۳۶۳-۶۵	تهران	طراحی، بازسازی و گسترش یک بنای قاجاری - بازگشت تجربی به معماری عصر قاجاریه	---
۹	ساختمان مسکونی ونک	۱۳۶۴	تهران	بکارگیری فن آوری اجرای سیمان در دوره پهلوی	---

۱۰	ساختمان حج و زیارت کل کشور	۱۳۶۵-۷۰	تهران	حیاط مرکزی، نیمه درون گرا، آجر چینی و کاشی کاری - تلفیق شیوه اصفهانی و سبک بین الملل
۱۱	مجتمع فرهنگی سینمایی دزفول	۱۳۶۶-۷۱	دزفول	نمادهای شیوه اصفهانی و معماری بومی دزفول بر کالبد مدرن (پست مدرن) - ساختمان و محوطه به صورت هندسی و استفاده از نمادها به صورت نو و جدید - بدنه همانند بناهای گذشته دزفول آجری، طاق گهواره‌ای، گنبد، بادگیر، حیاط مرکزی و حوض آب تداعی کننده بوم منطقه، جان پناه مشبک برای تسهیل جریان باد، رسمی بندی زیر گنبدهای شیوه اصفهانی بر روی کف اجرا شده - استفاده از قوس نیم‌دایره به جای جناغی - استفاده از کاشی‌های لعابدار فیروزه‌ای - شیوه اصفهانی در عصر قاجاریه بروز شده و بکارگیری سازه فلزی (کاندید جایزه آفاخان) محور بندی و نظام هندسی در پلان و کالبد مجتمع
۱۲	مجتمع مسکونی پارک	۱۳۵۹	اصفهان	سبک مدرن: تاکید بر خطوط افقی در نما - ایده پارک بازار - چند بلوک مکعب مستطیل شکل
۱۳	مرکز آموزشی پزشکی بابل	۱۳۶۳-۷۰	بابل	تاکید بر خطوط افقی در نما، بام شیب‌دار، نمای سیمان شسته
۱۴	مجتمع مخابراتی انقلاب اسلامی	۱۳۶۶-۷۵	تهران	نمادهای سبک بین الملل - مکعب مستطیل‌های ساده، بدنه خارجی فاقد هر گونه تزئینات - از لحاظ مکانیکی تکنولوژی ساختمان چه از لحاظ نما و چه از لحاظ پلان، هماهنگی، عملکرد فنی و تکنولوژیک - نما: سنگ با بست‌های فلزی و به صورت خشک و بدون ملات - استفاده از ورق‌های مس در نعل درگاه، پوشش روی تیرها و لبه بام و دامپا به رنگ سیاه در بدنه پله فرار و ساختمان نیروگاه (جزئیات شاخص)

	استفاده از تکنولوژی ساخت		۱۳۵۶	فرودگاه بین المللی امام خمینی (ره)	۱۵
	جودت و همکاران - بانی	سندج	۱۳۶۳- ۱۳۶۸	ساختمان آموزشکده پزشکی و پیرا پزشکی سندج	۱۶
	تقارن محوری، باغ ایرانی، آجر چینی و رسمی بندی	پکن	۱۳۵۷-۶۸	سفارت ایران در چین	۱۷
	برنده اول مسابقه بهترین طرح معماری وزارت مسکن و شهرسازی- به لحاظ پرداختن به فضای محیطی و طراحی فضاها با الهام از معماری سنتی ایران جز کارهای تاریخ گرای صارمی- هندسه موزون پلان، تقسیم بندی کلی خانه ها را به وجود آورده است. کوچه وسط این خانه ها به صورت بن بست ارتباط بین خانه ها را برقرار می سازد و هر کدام از خانه ها نیز در تقسیم بندی درونی از نظم سه گانه ای تبعیت کرده که در معماری گذشته ی خانه های اصفهان مشاهده می شود: به صورت یک ایوان یا تالار و یا اتاق اصلی در وسط دو گروه اتاق دیگر در دو طرف- فضاها ی داخلی و اتاق ها به صورت کامل و که هیچ کدام پس مانده فضاها ی دیگر نباشد.- از عناصر معماری گذشته در کل معماری استفاده می شود به طوری که کل مجموعه را بتوان در یک محله قدیمی نشانند.- طراح در پی خلق و ترکیب فرم ها و ترکیب مصالح و بازی سیر کلاسیون به خصوص در امتداد فضای حیاط مرکزی ساختمان با فضاها ی سر پوشیده است.	جلفا	۱۳۶۶- ۱۳۶۸	مجتمع مسکونی جلفا	۱۸
	در پاسخگویی به بحران مسکن- احیا و بهینه سازی روش های اجرایی ساختمان های سنتی ایران ابداع روش گلتافتن- جلوگیری از هدر رفتن انرژی و مصالح قابل دسترس		۱۳۵۸- ۱۳۵۹	باز سازی خانه روستایی به روش گلتافتن	۱۹

کرج	۱۳۵۷	مرحله اول مجتمع دانشگاه فارابی در کرج	۲۰
-----	------	--	----

از جمع‌بندی جداول بالا، تحلیل و استنتاج می‌گردد که سبک‌های معماری منتج از انقلاب اسلامی ایران و حمایت حاکمیت بر پایه مفاهیم سنتی تاریخی و فرهنگی بوده است که همزمانی جنگ تحمیلی و تأثیرگذاری آن بر اقتصاد موجب بروز معماری ساده‌تر، عملکردی‌تر بوده (چه در پلان و چه در نماها و تزئینات)، لیکن این نوع معماری مختص ایران و به تناسب شرایط اقتصادی سیاسی اجتماعی جنگ بوده است. همچنین به دلیل سرازیر شدن جمعیت از مناطق جنگی به شهرهای مرکزی و پایتخت و به خارج از شهرها موجب گسترش حاشیه نشینی در اطراف شهرها با کمترین امکانات در جهت رفع نیاز مسکن بوده است و به تبع آن موجبات استفاده از معماری بومی و الگوواره‌های بومی در طراحی مسکن و ابنیه شده است و اکثر تغییرات در حیطه معماری در نتیجه تغییرات شرایط اجتماعی، سیاسی و مهمترین عامل، اقتصاد و جنگ بوده است.

نتیجه‌گیری

از مقایسه انقلاب اسلامی ایران با سایر انقلاب‌های جهان در می‌یابیم که این انقلاب برخلاف انقلاب‌های دیگر در شرایط اقتصادی و روابط بین‌الملل خوب و حمایت بین‌المللی و با خواست مردمی رخ داده است و به دلیل خواست و حمایت مردمی از ثبات سیاسی برخوردار بوده و ثبات یکی از عوامل تعیین کننده شکل‌گیری معماری است. که به دنبال آن جریان ویژه‌ای از معماری بازتاب شده از انقلاب تاکنون شکل گرفته و ادامه دارد.

ایدئولوژی انقلاب اسلامی از نوع ایدئولوژی دینی و منجر به تدوین قانون اسلامی کاملاً دینی بوده است و این ایدئولوژی در هویت بخشی به فضاهای معماری آن دوران تأثیر بسزایی گذاشته است. بررسی آثار معماری دهه اول از منزله هویت در تفکر اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری کاملاً مشهود و نمایانگر انعکاس موضوع هویت اسلامی انقلابی در معماری ۲۰ آثار می‌باشد. الگوواره اصالت‌گرایی اسلامی در ایران نیز برآوردی از اشکال فرهنگی ریشه‌دار تاریخی و متناسب با نوآوری در این آثار می‌باشد. لیکن در بررسی سبک‌های معماری از دیدگاه صاحب نظران از دسته‌بندی‌ها با عناوین معماری سنتی و سنت‌گرا، اقتباس از معماری تاریخی، فرهنگ‌گرایی، احیای عین به عین معماری سنتی ایران سخن به میان می‌آید، که همگی نشان از هویت ملی آثار معماری این دهه می‌باشند. در زمینه تحلیل آثار نیز به شیوه اصفهانی دوره صفویان اشارات مکرر گردیده و از این لحاظ اهمیت دارد که اوج معماری اسلامی شیعی در این دوره بوده است که نمود قدرت شیعیان در بروز معماری به اوج اعتلای خود

رسیده و آخرین سبک از معماری اسلامی در ایران بوده است که تلاش معماران در جهت نمایان نمودن قدرت و جایگاه اسلام در جمهوری اسلامی و در بناهای فرهنگی - آموزشی - مذهبی (عام المنفعه) به منزله ظهور رسیده است. موضوع انقلاب پدیده‌ای است مدرن با ریشه‌های سنتی و فرهنگی و از جنس دموکراسی سیاسی که در عرصه معماری نیز انعکاس پیدا کرده است.

نتایج به‌دست آمده از این تحقیق:

نتایج به‌دست آمده از این تحقیق به‌صورت نمودار (۷) نمونه موردی: مصالای امام خمینی (ره) کتابخانه و موزه ملی ملک و نمودار (۸) نمونه موردی: مجتمع مخابراتی انقلاب اسلامی در تهران، جمع‌بندی و ارائه می‌شود.

نماهای به شیوه اصفهانی

پلان درون گرا در بناهای مذهبی برون گرا برای پلان بناها با عملکرد جدید

نماها آجری همراه با تزیینات کاشی کاری

کاشی ها به صورت لعاب دار فیروزه ای با نقوش اسلیمی ، ختایی و گره چینی

بکارگیری فن آوری جدید

پام به صورت محدب طاق و گنبد

سازه دیوار باربر - اسکلت فلزی-بتنی

نمودار ۷: تبیین شاخه‌های معماری دهه ۱۳۵۷-۱۳۶۷ در آثار آن (منبع: نگارندگان)

فرم بناها تبعیت از هندسه اقلیدسی اغلب مکعب مستطیل

نماهای صاف و به صورت خطوط افقی و مستقیم

عدم استفاده از تزیینات سنتی

نماهای سنگی شیشه، صفحات فلزی و آجری

مصالح، سازه، فن آوری مدرن

نمودار ۸: تبیین شاخه‌های معماری دهه ۱۳۵۷-۱۳۶۷ در آثار آن (منبع: نگارندگان)

جریانی ویژه منعکس شده از موضوع انقلاب اسلامی در این دهه به وضوح مشهود است که تا عصر معاصر نیز ادامه دارد.

جنگ تحمیلی ایران و عراق و توجه ویژه اقتصادی مملکت بر موضوع جنگ از عوامل کمبود بروز آثار معماری بیشتر از لحاظ کمی بوده است؛ لیکن به لحاظ کیفی هیچ گونه تأثیری در ایدئولوژی و مبانی نظری آثار کم این دوره نداشته است و برعکس خلوص و سادگی بیشتری را در طرح‌های معماری به نمایش گذارده است.

پی نوشت:

- این مقاله برگرفته از نکته نظرات و دیدگاه‌های صاحب نظران معماری (اعتصام، ایرج؛ فلامکی، محمد منصور؛ نقره کار، عبدالحمید؛ سلطان زاده، حسین؛ منصور، بهروز و بانی مسعود، امیر) که در مجله منظر در بخش نظرگاه در سال ۸۸ در شماره چهارم با عنوان «آیا معماری امروز ایران محصول انقلاب اسلامی است؟» می‌باشد.
- شیوه اصفهانی دربر گیرنده شیوه‌هایی است که در نوشته‌های غربی به شیوه صفوی، افشاری، قاجاری و زند - قاجار نامیده شده‌اند. این شیوه کمی پیش از روی کار آمدن صفویان از زمان قره قویونلوها آغاز شده و در پایان روزگار محمد شاه قاجار، دوره نخست آن به پایان می‌رسد. دوره دوم آن، زمان پسرقت (انحطاط) این شیوه

است، که در واقع از زمان افشاریان آغاز شد و در دگرگونی‌های معماری تهران و شهرهای نزدیک به آن آشکار شد. البته در گوشه و کنار ایران، در شهرهایی که به دور از این روند بودند، ساختمان‌های ارزشمندی ساخته شده، به‌ویژه خانه‌های زیبایی که زمان قاجاریان ساخته شده است. از آن پس دیگر شیوه‌ای جانشین شیوه اصفهانی نشد و با اینکه تلاش شد این رشته پیوسته در معماری ایران پاره نشود، اما دیگر معماری آن سیر و روند تکاملی پیشین را پی نگرفت.

منابع

- اسمعیلی، حمیدرضا؛ مسعودنیا، حسین؛ امام جمعه زاده، سید جواد؛ آقا حسینی، علی رضا (۱۳۹۵)، «تحلیلی بر ایدئولوژی سیاسی آیت الله خامنه‌ای در سه دهه ۱۳۴۰-۱۳۶۰»، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۱۹.
- اصفهانی، عبدالله (۱۳۸۲)، «قیام ۱۵ خرداد قیامی اعتقادی و مردمی»، درس‌هایی از مکتب اسلام، شماره ۳: ۵۳-۵۴.
- اعتصام، ایرج و فرمپینی فراهانی، رضا و اقبالی، سید رحمان (۱۳۹۲)، «سیر تحولات فرمی در طراحی معماری بناهای فرهنگی در معماری معاصر ایران»، هویت شهر، شماره ۱۴.
- افتخاری، اصغر؛ اسدی، علیرضا؛ نزهت، ابراهیم (۱۳۹۳)، «ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای»، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۱۱.
- آبراهامیان، یرواند (۱۳۷۸)، *ایران بین دو انقلاب*، ترجمه: گل محمدی، احمد و فتاحی، محمد ابراهیم، تهران، نشر نی.
- بانی مسعود، امیر (۱۳۹۴)، *معماری معاصر ایران*، تهران: انتشارات هنر معماری قرن، چاپ ششم.
- بمانیان، محمدرضا؛ پورجعفر، محمدرضا؛ احمدی، فریال؛ صادقی، علی رضا (۱۳۸۹)، «بازخوانی هویت معنوی و انگاره‌های قدسی در معماری مساجد شیعی»، فصلنامه علمی- پژوهشی شیعه شناسی، شماره ۳۰.
- پیر نیا، محمد کریم (۱۳۸۳)، *سیک شناسی معماری ایرانی*، تهران: انتشارات سروش دانش.
- تقی لو، فرامرز (۱۳۹۴)، «مشروطیت و جمهوری اسلامی، نظریه سیاسی شیعه در گذار از تقابل سنت و تجدد»، فصلنامه علمی- پژوهشی انقلاب اسلامی، شماره ۱۶.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۰)، «هیچ ارتشی در دنیا وجود ندارد که بتواند اینچنین در مقابل دشمن مقاومت کند»، روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۰/۱۰/۲.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۱)، «هنر، مکمل وجود انسان و جامعه است»، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۲۲.
- درخشه، جلال؛ رحمتی، مسعود؛ جاوری، محمد جواد (۱۳۹۲)، «جهانی سازی در اندیشه سیاسی حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)»، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، شماره ۹.
- زرکش، افسانه (۱۳۸۸)، *عوامل مؤثر بر معماری بناهای خصوصی در معماری معاصر ایران: سال‌های ۸۵-۱۳۵۷*، کتاب ماه هنر: ۱۲۷.

- قبادیان، وحید (۱۳۹۲)، *سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران*، تهران: انتشارات علم معمار، چاپ دوم.
- قنبری، اکبر (۱۳۷۸)، «معماری انقلاب در دنیای جدید»، فصلنامه نقد و نظر سال پنجم، شماره ۱-۲.
- کاظمی، علی (۱۳۸۸)، «بررسی تطبیقی انقلاب اسلامی با انقلاب‌های بزرگ دنیا»، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، سال ششم، شماره ۱۸.
- معصومی، سید محمد (۱۳۹۵)، «تبیین ماهیت نوگرایی انقلاب ایران از منظر پارادایم اصالت‌گرایی اسلامی»، فصلنامه علمی-پژوهشی انقلاب اسلامی، شماره ۱۸.
- ملکوتیان، مصطفی (۱۳۸۱)، «انقلاب از آغاز تا فرجام» مروری بر ویژگی‌های هفتگانه مشترک انقلاب‌ها، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۵۷.
- موثقی، سید احمد (۱۳۸۴)، «نوسازی و اصلاحات در ایران معاصر»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۹.
- مومنی راد، احمد (۱۳۸۱)، «مقایسه تطبیقی انقلاب چین، الجزایر و انقلاب اسلامی ایران»، پژوهشنامه انقلاب اسلامی شماره ۷ و ۸.
- مهدوی نژاد، محمد جواد و خبری، محمد علی و عسگری مقدم، رضا (۱۳۸۹)، «تجدید حیات‌گرایی و معماری معاصر ایران در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲.
- ناری قمی، مسعود (۱۳۹۴)، «نقدی بر پژوهش‌های تفسیری تاریخی در خصوص معماری معاصر ایران- نمونه موردی: معماری دوره پهلوی اول»، مطالعات معماری ایران، شماره ۷.
- نجاتی، غلامرضا (۱۳۷۱)، *تاریخی سیاسی ۲۵ ساله ایران*، ج ۱، تهران: رسا، ۲۴۰.